

Kennis van, voor en door het beroeps-
onderwijs
17^e Onderwijssociologische conferentie,
29 en 30 november 2007, Den Haag

Loek Nieuwenhuis¹
Universiteit van Tilburg en Universiteit
Twente

De VOR divisie OOMO, onderzoek naar onderwijs en maatschappelijke ongelijkheid, heeft voor haar 17^e conferentie voor een aparte opzet gekozen. Deze conferentie was geheel gefocust op onderzoek en kennisontwikkeling over en ten behoeve van het beroepsonderwijs. De conferentie vond plaats op een wel zeer passende locatie: de hotel-school annex conferentieoord van het Mondriaancollege te Den Haag, op loopafstand van het ministerie van OCW. De verzorging was geheel in handen van leerlingen en docenten van het Mondriaancollege: catering, lunches en zaalbeheer werd als 'prestatie' uitgevoerd door leerlingen facilitaire dienstverlening en hotelopleiding. Ook het diner was tegelijkertijd de proeve van bekwaamheid van een chef-ober in opleiding: wat de conferentiegasten betreft is hij ruimschoots geslaagd. In de middagpauze hebben diverse deelnemers hun kapsel laten verzorgen in het praktijklokaal van de kappersvakschool.

In deze toepasselijke ambiance was, onder leiding van Sjoerd Karsten, hoogleraar-directeur van het MGK-kenniscentrum beroeps-
onderwijs en lid van het OOMO-bestuur, een conferentie georganiseerd, met een praktijkgericht kader. De eerste dag was bedoeld voor een breed publiek, uit onderzoek, beleid en praktijk; de tweede dag was een meer klassieke conferentie met paperpresentaties voor en door onderzoekers. Qua bezoekersaantallen is deze opzet geslaagd: op de eerste dag waren er zo'n 150 bezoekers, waarvan 2/3 uit beleid en praktijk; de tweede dag waren er nog zo'n 80 bezoekers.

Na de opening door Jos Leenhouts, voorzitter van het College van Bestuur van de Mondriaan onderwijsgroep, en Marja van

Bijsterveld, staatssecretaris van OCW, ver-
richte Bart Nooteboom, hoogleraar organi-
satie en strategie aan de Universiteit van
Tilburg, de inhoudelijke opening met een in-
leiding over innovatie in het beroeps-
onderwijs. In vergelijking met het bedrijfsleven en
andere delen van de publieke sector scoort
het onderwijs slecht als het gaat om het ge-
nereren van *bottom-up*-ideeën. In het onder-
wijs zijn er vooral externe prikkels tot inno-
vatie en veel ontwikkelingen zijn proces
georiënteerd. Nooteboom constateert dat het
onderwijs successen weinig viert: er is wei-
nig professionele overeenstemming over de
gewenste richting. In de discussie wordt
vooral het belang benadrukt van *communities*
of practice van docenten: de conclusies van
Dijsselbloem klinken al door!

Regina Mulder, hoogleraar pedagogiek
aan de Universiteit van Regensburg in Duits-
land, vergelijkt daarna, in internationaal per-
spectief, vier verschillende methodes van
kennisontwikkeling voor de onderwijsprak-
tijk: RDD (vooral experimenten), *evidence-*
based practice (fundamenteel onderzoek),
boundary crossing (praktijkgericht onder-
zoek) en kennisgemeenschappen (uitwissel-
ing). Duitsland heeft met de *Modellversuche*
een traditie van RDD, maar dat verschilt
sterk per deelstaat. In de praktijk ziet men
toch vaak een mix van methoden en onder-
zoeksvormen, afhankelijk van de lokale pro-
bleemdefinitie. Mulder benadrukt het belang
van de mix: verschillende combinaties zijn
zinvol; benadrukken van één variant is meest-
al niet productief.

Elly de Bruijn (bijzonder hoogleraar
beroeps-
onderwijs aan de Universiteit van
Utrecht) en Niek van den Berg (lector bij roc
Zadkine) presenteren daarna de eerste bevin-
dingen van een *review* rondom competentie-
gericht beroeps-
onderwijs. Deze *review* is
geïnitieerd door het platform beroeps-
onderwijs en het expertisecentrum beroeps-
onderwijs, om een overzicht van empirisch bewijs-
materiaal te leveren, als een vorm van stand
van zaken voor de invoering van CGO in
2010 in het middelbaar beroeps-
onderwijs.

Via een literatuurstudie (met name proefschriften over ontwikkelingen in het vmbo, mbo en hbo) en werkveldsessies (op zoek naar gedocumenteerde praktijkkennis) is gezocht naar informatie over vormgeving en effecten van aan CGO verwante onderwijsvormgeving. Onderzoek is vooral gericht op vormgevingsaspecten (docentvaardigheden, de werkplek als leerplaats) en in veel mindere mate op effecten. Praktijkkennis richt zich meer op evaluatie. Het geheel levert nog een gefragmenteerd beeld op, dat een voorzichtig positief beeld geeft over effecten van CGO. PGO werkt iets beter dan klassikale instructie in het vmbo; stapsgewijs bevorderen van zelfsturing draagt bij aan studievoortgang; uitval verschuift naar voren en vermindert; maar ook: concept CGO is OK volgens leerlingen, uitvoering een stuk minder; gebrekkige rekenvaardigheid in de zorg. Al met al is deze *review* een nuttige exercitie, die leidt tot een agenda voor nader onderzoek en tot de wens om praktijkonderzoek te verbinden aan innovatie en professionalisering. Monique Volman, hoogleraar aan de VU, benadrukt in haar reflectie nogmaals het belang van onderzoek dat praktijk en theorie verbindt. De *review* geeft richting voor agendering.

Sjoerd Karsten geeft daarna, samen met Renee van Schoonhoven en Jose van den Berg, een paperpresentatie over beleid en organisatie van het beroepsonderwijs. Sinds de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) uit 1996, zijn er grote systeemvraagstukken in het beroepsonderwijs aan de orde. De grote roc's vragen om nieuwe sturingsmechanismen (hiervoor worden nieuwe termen als *governance*, horizontale verantwoording en klachtenrecht geïntroduceerd), en concurrentie en marktwerking (vooral in de educatie en inburgering) zorgen voor nieuwe onrust (de aanbestedingen in de inburgering lopen anno 2007-2008 zo slecht, dat roc's zich gedwongen zien om personeel te ontslaan in deze sector). Ketenvraagstukken (samenwerking tussen vmbo-mbo en mbo-hbo, maar ook tussen onderwijs en bedrijfsleven) vragen om nieuwe professionaliteit in het management van de instellingen. Nieuwe onderzoeksvragen dringen zich op volgens Karsten c.s. Willem van Oosterom, oud directeur hbo van OCW, reageert hierop met de stelling dat

onderzoekers zich te afstandelijk opstellen in het vernieuwingsdebat in het (beroeps)onderwijs. Marktwerking in het onderwijs loopt niet goed omdat 'klanten' geen inkoopmacht hebben. Maatschappelijk ondernemerschap is dan ook een verhullende term: publieke instellingen zijn geen commerciële ondernemingen.

De eerste conferentiedag wordt afgesloten met een debat onder leiding van Frans Meijers (lector aan de Haagse Hogeschool), waaraan John Schobben (roc de Leijgraaf), Henri van Vlodrop (roc Zadkine) en Fons van Wieringen (voorzitter onderwijsraad) deelnemen. Centraal staat de relatie tussen onderwijspraktijk en onderzoek. De *evidence based*-notie overschat de wetenschap en onderschat de professionaliteit van managers en docenten. Evidentie zou mede gebaseerd moeten zijn op ervaringen van professionals. Dit debat eindigt onbeslist.

De tweede dag worden een 12-tal papers gepresenteerd door onderzoekers uit Nederland en Vlaanderen.

- Onderzoek naar de impact begeleidingsstrategieën in het vmbo op kennisontwikkeling bij leerlingen (met behulp van video-opnames door van Schaik, van Oers en Terwel en via concept mapping door Koopman, Teune en Jochems).
- Onderzoek naar loopbaanleren, gericht op de ontwikkeling van loopbaancompetenties (Kuijpers & Meijers).
- Onderzoek naar maatwerktrajecten op de lerarenopleiding (Hermie).
- Onderzoek naar het leerpotentieel van de werkplek (casestudies in opleidingen zorg en detailhandel via observaties en interviewtechnieken door Poortman en Nieuwenhuis).
- Onderzoek naar de ontwikkeling van persoonlijkewerktheorieën in het MBO (ontwikkelingsgericht onderzoek van Schaap, de Bruijn en van der Schaaf).
- Onderzoek naar de rol van kennis in competentiegericht onderwijs (een desk analyse van kwalificatiedefinities door Huisman & Onstenk, en een theoretische verkenning van Dieleman).
- Een overzichtsstudie van werkplekleren in Vlaanderen (Daniël Samyn).
- Een ronde tafel over instrumentatie van

vraagsturing in het middelbaarberoeps-
onderwijs (vanuit de onderzoeksgroep
van van Merriënboer).

- Een verkenning van vitaliserend leren in het kader van levenlang leren (via case studies van innovatieve arbeidsorganisaties door Nieuwenhuis, Gielen en Nijman).
- En ten slotte een studie naar ontwerp principes voor HBO leeromgevingen gericht op netwerkcompetenties (Jacobs).

De gepresenteerde papers zijn van wisselende kwaliteit, maar geven wel een overzicht waar onderzoek in het beroepsonderwijs zich over buigt. De uitkomsten van de *review* van de Bruijn en van den Berg worden bevestigd: veel onderzoek is gericht op ontwerp en onderwijskundige vormgeving; weinig onderzoek dringt door tot het vraagstuk van effectiviteit. Het is wel een goed teken dat de belangstelling voor onderzoek van het beroepsonderwijs zich begint te verbreden: promotieonderzoek van diverse universiteiten (OU, Eindhoven, Twente, Utrecht, Amsterdam) versterkt het beleidsgerichte onderzoek dat lange tijd de sector heeft gedomineerd.

De conferentie wordt afgesloten met een discussie over de kennisinfrastructuur rond het beroepsonderwijs, aan de hand van een paper vanuit beleidspraktijk in de sector (Niek van den Berg, roc Zadkine; Frida Hengeveld, roc Eindhoven en Marian van der Weijden, mbo-Raad). Geconstateerd wordt dat de programmering van NWO-PROO niet heeft geleid tot een grote stroom fundamenteel onderzoek in deze sector, maar dat ook de kennisinstellingen rondom de sector zelf niet systematisch leiden tot *comakership* tussen onderwijs en onderzoek. Te weinig samenwerking en een slecht ontwikkelde leer-cultuur in de instellingen leiden tot onderbenutting van kennis. Ook de benutting van internationale bronnen is nog niet goed geregeld. De conferentie sluit af met een oproep aan onderzoekers en beleidsmakers om een gezamenlijke inspanning te leveren om de empirische onderbouwing van het beroeps-onderwijs te verbeteren. Waarvan acte.

Noot

- 1 Met dank aan Annemiek Cox (Cinop) en Flora Breemer (Kenniscentrum bve) voor hun bijdrage.